

**Słownik ortograficzny
współczesnego języka polskiego
z poradnikiem**

Spis treści

Podziękowania.....	11
Wstęp.....	13
Uwagi bibliograficzne	21
I. CZĘŚĆ ORTOGRAFICZNA	25
1. Wprowadzenie.....	27
2. Mały, ale groźny. O łączniku	30
2.1. Polane sosem kaparowo-cytrynowym. O przymiotnikach z członami równorzędnymi znaczeniowo	30
2.2. Kosiniak-Kamysz nie jest sam – o dwuczłonowych nazwiskach...	31
2.3. Jak liczba z literą – o wyrazach zaczynających się liczbą	32
2.4. Umowa-zlecenie – gdy językoznawca pisze umowę.....	33
2.5. Gdy człon członowi równy – o rzeczownikach zbudowanych z dwóch członów o równorzędnym znaczeniu	34
2.6. Gdyby nie było VAT-u... O skrótowcach odmienianych przez przypadki	34
2.7. Krótko- i długoterminowy kredyt – gdy drugi człon przymiotnika jest taki sam.....	35
2.8. Gdy ojców sukcesu jest co najmniej dwóch – o współautorach odkryć.....	35
2.9. Gdy do tanga trzeba dwojga – o parach wyrazów żyjących w symbiozie.....	35
2.10. Anglosaski łącznik	36
2.11. Krynica-Zdrój i inne dwuczłonowe nazwy miejscowości	36
3. Razem czy osobno? O pisowni łącznej i rozdzielnej	38
3.1. Co to to nie – o pisowni z „nie”	38
3.2. Lekarz ortopeda czy zamachowiec samobójca? O zestawieniach nierównorzędnych	42

3.3. Lekko strawna czy ciężkostrawna? O ortografii z przysłówkiem w tle.....	42
3.4. Jasnozielony to nie jasny i zielony – gdy pierwszy człon określa drugi.....	44
3.5. Pozostałe.....	44
4. Czasem łącznik, czasem łącznie, czasem rozdzielnie.	
O konstrukcjach z pogranicza	47
4.1. Gdy pół na pół jest kołem ratunkowym – o liczebniku „pół”.....	47
4.2. Super- i inne przedrostki.....	48
4.3. Coś więcej niż niby-problem – o członach niby- i quasi-.....	48
5. Nikogo nie wywyższając, nikomu nie umniejszając. O wielkich i małych literach	51
5.1. <i>Wielki Szu, Wielki Gatsby</i> i inne wielkie litery	52
5.1.1. Siła marki – o nazwach firm	52
5.1.2. Hotel hotelowi nierówny – co rozpoczyna nazwę własną?	53
5.1.3. Urzędy też się różnią – o pisowni instytucji.....	54
5.1.4. Sejm – jaki jest, każdy widzi?	54
5.1.5. Czy istnieją „internety”? O pisowni internetu/Internetu ...	56
5.1.6. Morskie Oko czy Wielki Szyszak? O wielowyrazowych nazwach geograficznych	56
5.1.7. Czy ONZ cokolwiek może? O skrótowcach.....	57
5.1.8. Każdy ma swoje święto – o zapisie świąt	57
5.1.9. Co jest zgodne z prawem? O zapisach aktów prawnych ...	58
5.1.10. Pozostałe	60
5.2. „Cieszymy się z małych rzeczy”. O małej literze.....	62
5.2.1. Wielka odpowiedzialność, małe litery – o pisowni nazw stanowisk pracy.....	62
5.2.2. Waluty i kryptowaluty lubią spokój i małe litery.....	62
5.2.3. Z Facebooka korzysta facebookowicz, a z TikToka – tiktokker	63
5.2.4. Sylwester – wielki czy mały?	63
5.2.5. Święto czy zabawa? O pisowni halloween/Halloween	64
5.2.6. Gdzie jest policja? O pisowni tego wyrazu.....	64
5.2.7. Kierunek – mała litera. O nazwach kierunków studiów ...	65
5.2.8. Czy w Partii Republikańskiej są demokraci? Pisownia członków partii i organizacji.....	65
5.2.9. Pozostałe	66
5.3. Możesz, ale nie musisz – o dowolności w pisowni wielką i małą literą	66

6. Czy Biden i Macron mają coś wspólnego? O odmianie nazwisk anglo- i francuskojęzycznych.....	68
7. Starcia tytanów. O pozostałych dylematach ortograficznych	74
7.1. Słuchać Pei w Tunezji – kiedy „ji” być musi, a kiedy nie może.....	74
7.2. Czy w Danii nie ma skoczni? – kiedy „ii” jest nakazane, a kiedy zakazane	74
7.3. Co za dużo, to niezdrowo – gdy tylko jedno „i” jest poprawne.....	75
7.4. „Ch” kontra „h”.....	75
7.5. „Ó” kontra „u”	76
7.6. „Rz” kontra „ż”	76
7.7. Koniec wieńczy dzieło – o wybranych końcówkach	77
II. CZĘŚĆ INTERPUNKCYJNA	79
1. Wprowadzenie.....	81
2. Przecinek	83
2.1. Niewygodny przeciwnik. O imiesłowie zakończonym na -ąc, -łszy, -wszy	83
2.2. Gdy jest hierarchia... O zdaniach podrzędnie złożonych	84
2.3. Niektóre związki są nie do rozbicia – kiedy nie rozdzielać przecinkiem pewnych połączeń wyrazowych	85
2.4. Gdy porównujesz – o przecinkach w porównaniach	86
2.5. Wyliczenia wprowadzone przez wyraz „jak”	87
2.6. To ja może dopowiem – o dopowiedzeniach	87
2.7. <i>Nigdy w życiu!</i> – o braku przecinka po równoważniku zdania zaczynającym wypowiedź	89
2.8. Gdy części zdania są sobie równe – o zdaniach współrzędnie złożonych	89
2.9. „Czy warto było szaleć tak?” O interpunkcji z „czy”	90
2.10. „Powiedz mi, a zapomnę. Pokaż mi, a zapamiętam...” – o przecinku przed „a”	90
2.11. <i>Gdzie jesteś, Amando?</i> O przecinkach przed wyrazem w wołaczu	91
2.12. Pozostałe	91
3. Jedna kreska, wiele funkcji. O myślniku.....	93
4. Kto i co „żeruje”? O cudzysłowie.....	96
5. <i>Gdzie jest Nemo?</i> O znaku zapytania.....	101
6. Nie tylko nad „i”. O kropce	104
7. Były sobie kropki trzy. O wielokropku	107

8. Co trzeba wziąć w nawias? O nawiasie	109
9. Na górze kropka, na dole... kropka. O dwukropku	111
10. „Ludwiku Dorn i Sabo, nie idźcie tą drogą!” O wykrzykniku	113
11. Krótka historia średnika	115
III. CZĘŚĆ HASŁOWA	117
Nazwy pospolite	119
Nazwy osobowe	199
Nazwy geograficzne.....	216

2. Mały, ale groźny. O łączniku

W wielu dyscyplinach sportowych linia, często cienka, stanowi fundamentalną różnicę między sukcesem a porażką. Minimalne przekroczenie linii to – w zależności od dyscypliny – m.in. dyskwalifikacja, aut. By niepoprawny zapis nigdy Cię nie dyskwalifikował i byś ciągle był w grze, a nie na aucie – opowiem Ci o łączniku. Zaczynam od niego część ortograficzną, bo używanie łącznika sprawia zdecydowanie najwięcej problemów piszącym.

Weźmy zatem tego byka za rogi. Spokojnie! Łącznik to nie jest bestia, raczej byczek Fernando (i książka o tym samym tytule, i animacja *Fernando* są naprawdę znakomite), choć są takie kwestie z nim związane, które działają jak czerwona płachta na... wielu użytkowników języka i językoznawców (na mnie też).

W różnych programach komputerowych, edytorach tekstu możesz spotkać się z określeniem „dywiz”. Będę stosował zamiennie ten wyraz oraz słowo „łącznik”.

Łącznik zapisujesz jako krótką kreskę, przed nią i po niej nie stawiasz spacji – nigdy. Gdybyś tworzył dokument w PDF-ie czy billboard lub plakat, to pamiętaj: jeśli rozdzielasz na dwa wersy wyrażenie z łącznikiem, musisz wstawić kreskę nie tylko na końcu wersu, ale powtórzyć ją także w nowym wersie (przed drugim członem) – w ten sposób sygnalizujesz, że to wyrażenie z łącznikiem.

2.1. Polane sosem kaparowo-cytrynowym. O przymiotnikach z członami równorzędnymi znaczeniowo

Przymiotniki złożone, które składają się z członów równorzędnych znaczeniowo – brzmi groźnie? Przykłady, mam nadzieję, rozjaśnią Ci sytuację: biało-czerwona flaga, sok jabłkowo-marchwiowo-bananowy, sos kaparowo-cytrynowy, wiatr północno-zachodni.

Jak widzisz, mogą być więcej niż dwa człony, choć najczęściej zapewne będziesz pisać właśnie dwa.

Doprecyzuję jedną kwestię: równość znaczeniowa oznacza, że poszczególne elementy są bardzo ważne dla całej konstrukcji wyrazowej, którą piszesz, ale proporcja między nimi nie musi wynosić 50:50. Sok pomarańczowo-jabłkowy nie musi składać się z takiej samej liczby pomarańczy i jabłek – istotne jest to, że oba owoce są w smaku wyczuwalne i stanowią nieodłączną część tego, co przygotowałeś, kupiłeś lub piłeś. Biało-czarna bluza nie musi w 50% być biała, a w 50% czarna – chodzi o to, że to ubranie ma i element biały, i czarny. Czyli wstawiasz dywiz pomiędzy przymiotnikami, gdy mógłbyś, nieco zmieniając zdanie (ale nie jego sens), użyć „i”. Sos kaparowo-cytrynowy to sos składający się z kaparów i z cytryn.

Nie jest to trudne, prawda? Dopowiem tylko o dwóch sytuacjach, które musisz odróżniać od tego, co właśnie przeczytałeś. Po pierwsze, wyrazy typu jasnozielony, ciemnobrązowy pisz łącznie, a nie z łącznikiem. Ich człony nie są sobie formalnie równe. Pierwszy jest doprecyzowaniem drugiego. Jasnozielony, czyli jasna zieleń, to rodzaj zieleni. Sweter jasnozielony nie jest i jasny, i zielony, bo jaki wówczas by był? Już jasne, prawda?

Po drugie, powtórzę: ten punkt dotyczy przymiotników. Podkreślam to, bo często spotykam się z zapisem typu: „~~południowy~~-zachód”. Od razu go przekreśliłem, by ta wersja nie utkwiała Ci w pamięci jako poprawna. Zachód jest rzeczownikiem. Dwie poprawne opcje to: „południowy zachód” i „południowo-zachodni”.

2.2. Kosiniak-Kamysz nie jest sam – o dwuczłonowych nazwiskach

Dwuczłonowe nazwiska zapisuj z łącznikiem, np. Gąsiorowska-Żurawska, Sykut-Żejyna. Dotyczy to także sytuacji, gdy jeden z członów jest pseudonimem, ale tak bardzo na przestrzeni lat scalał się z nazwiskiem, że traktuje się to jako całość, np. Boy-Żeleński.

Zauważ, że takie sytuacje, zwłaszcza obecnie, nie zdarzają się zbyt często. Wiele osób znanych powszechnie lub przynajmniej w pewnych kręgach używa pseudonimów, nicków – one są kojarzone, ale już nazwisko posiadacza niekoniecznie. A jeśli znasz i nazwisko, i pseudonim, to nie masz żadnych wątpliwości, co jaką funkcję pełni. Jeśli znasz personalia Pei, to możesz napisać: Ryszard „Peja” Andrzejewski lub Ryszard Andrzejewski ps. Peja (gdy używasz już wyrazu „pseudonim” lub jego skrótu, to po nim cudzysłów nie jest konieczny), ale nigdy nie używaj łącznika.

Wyjątek 1: W odniesieniu do osób znanych w historii, u których znaczenie i status drugiego członu budzą wątpliwości (imię, przydomek, coś innego?), przyjął się w polszczyźnie zapis bez dywizu, np. Andrzej Frycz Modrzewski, Mikołaj Sęp Szarzyński.

Wyjątek 2.: Nie stawiaj też łącznika w tych dwuczłonowych nazwiskach góralskich, w których co najmniej jeden element wskazuje, z którego rodu pochodzi dana osoba. Dlatego nazwisko Sebastiana Karpiela Bułeki zapisz bez dywizu, bo Karpiele to jeden z podhalańskich rodów.

Komentarz⁶

Zakopane to jedno z miast, w których zawsze z żoną czujemy się doskonale (to, że razem wszędzie czujemy się dobrze, to inna kwestia). Zarówno na szlakach, jak i na Krupówkach. Wiele miejsc na Podhalu jest wyjątkowych. Dlaczego jednak stosować rozróżnienie pisowni ze względu na obszar Polski? Myślę, że nawet najstarsi górale nie mają potrzeby rozdzielania ich na poziomie języka od innych ludzi. „Górale kontra cepry” – to nie broni się już nawet jako mem. Użytkownik języka nie ma obowiązku znać rodzinnych uwarunkowań osoby noszącej dane nazwisko. Nie dziwię się w ogóle, że Alicja Bachleda Curuś czasem – także w niektórych słownikach – zapisywana jest z dywizem, a innym razem nie.

Zdecydowanie i bez wątpliwości – dwuczłonowe nazwiska zawsze powinny mieć łącznik, z pozostawieniem pierwszego wyjątku.

Gdy piszesz czyjeś inicjały, to w nazwiskach dwu- i wieloczłonowych nie stawiaj łącznika.

Komentarz

Przepis z chwilą wejścia w życie nie staje się automatycznie logiczny – on po prostu, tylko i aż, obowiązuje. Opłata klimatyczna pobierana w uzdrowiskach czy obowiązkowy „duży ZUS” dla przedsiębiorców nie mają żadnego uzasadnienia logicznego, a to, że koszty te trzeba ponosić – to zupełnie inna kwestia. Zakaz stawiania łącznika pomiędzy nazwiskami w inicjałach sprawia, że nie można odróżnić osoby o dwojgu imion i jednoczłonowym nazwisku od kogoś o jednym imieniu i dwuczłonowym nazwisku. Zasada językowa wprowadzająca takie zamieszanie powinna być natychmiast zmieniona. Nie można przecież stawiać znaku równości między znaczeniem hubu i huby.

2.3. Jak liczba z literą – o wyrazach zaczynających się liczbą

5-złotowy, 20-tonowy, XXX-lecie, 50-letni – w połączeniach tego typu nie zapominaj nigdy o łączniku.

⁶ Przypominam: pisząc komentarz, dzielę się z Tobą swoim poglądem na temat reguły językowej, proponuję określone zmiany. Musisz jednak stosować obowiązujące zasady, dlatego od nich zaczynam każdą kategorię, a komentarz zamieszczam na dalszym planie.